

УДК 336.71.025.12(477)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Є. Андрущак, Т. Щудла

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008, м. Львів, проспект Свободи, 18
e-mail: andrushchakyevheniya@gmail.com, taniashchudla2601@gmail.com*

Досліджено сучасний стан розвитку системи банківського регулювання та нагляду в Україні. Обґрунтовано теоретико-методологічні основи її функціонування, детально охарактеризовано методи та інструменти реалізації. Узагальнено правові основи функціонування системи банківського регулювання та нагляду в Україні, рекомендації Базельського комітету з питань банківського нагляду. З'ясовано рівень дотримання банками нормативів капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування. Надано оцінку ефективності функціонування вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду.

Ключові слова: регулювання банківської діяльності, ефективний банківський нагляд, система банківського регулювання та нагляду, стабільність банківського сектору, Національний банк України, економічні нормативи НБУ, Базельський комітет з питань банківського нагляду, Базельські принципи.

Ефективне функціонування банківської системи – це необхідна умова розвитку ринкових відносин в Україні. Стабільність банків та забезпечення їхньої результативної діяльності є одним із найважливіших завдань центрального банку кожної держави. Оскільки банківська система України постійно перебуває під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього характеру, то ризики, які супроводжують банківську діяльність, негативно впливають на функціонування окремих установ, а також загрожують інтересам вкладників, кредиторів та акціонерів. Як відомо, несвоєчасне попередження та не проведення діагностики існуючих проблем, з якими стикаються комерційні банки, породжує порушення рівноваги на фінансовому ринку країни в цілому, створюючи ланцюгову реакцію та розхитуючи довіру населення до всієї банківської системи. Саме тому центральний банк, метою якого є створення передумов для забезпечення стабільності макроекономічного середовища та виконуючи роль банку банків, покликаний забезпечити ефективне регулювання та нагляд за діяльністю всіх банківських установ.

Проблема формування й ефективного банківського регулювання та нагляду в Україні широко досліджується багатьма вітчизняними вченими, серед яких Б. Адамик, О. Барановський, О. Заруцька, В. Коваленко, Г. Карчева, М. Крупка, В. Міщенко, О. Петрик, О. Поправка, М. Самсонов, О. Скаско, Т. Смовженко, О. Хаб'юк, Н. Швець, О. Щуревич та ін.

Високо оцінюючи внесок науковців у дослідження сутності, основних характеристик та особливостей розвитку регулювання та нагляду у банківській сфері з боку держави, слід врахувати, що банківська система є динамічною й такою, яка активно розвивається, що, з одного боку, супроводжується появою на ринку широкого асортименту нових фінансових продуктів та послуг, а також виникненням банківських криз, які впливають на зміну стану діючої системи – з іншого. Саме тому, проблеми вдосконалення дій центрального банку країни та особливості банківського регулювання і нагляду залишаються актуальними в сучасних реаліях. Ключовими умовами для успішного врегулювання криз і підвищення стабільності та стійкості банківської системи країни виступають своєчасне виявлення, оцінка існуючих проблем, ефективне управління діяльністю

комерційних банків та їхнє виконання в повному обсязі, затверджених центральним банком, економічних нормативів.

Мета статті полягає у дослідженні виконання вітчизняними банками вимог центрального банку країни, виявленні наявних проблем та напрямів вдосконалення системи банківського регулювання і нагляду в Україні.

Сьогодні розвиток банківської системи в Україні, що включає в себе центральний банк та комерційні банки, досягнув того рівня, коли прийняття обґрунтованих управлінських рішень з фінансових питань – запорука ринкового успіху будь-якого банку. Оскільки основною метою діяльності центрального банку є забезпечення стабільності національної валюти, а комерційних банків – перерозподіл вільних грошових ресурсів від одних суб'єктів до інших, то для ефективного, а найголовніше стабільного, функціонування банківської системи, потрібно забезпечити контроль і нагляд з боку державних органів регулювання. Такі заходи у нашій державі здійснює Національний банк України (далі – НБУ), який виконує функції банківського регулювання та нагляду.

За частотою системних банківських криз Україна входить до трійки країн-лідерів у світі: упродовж останніх 20 років вони траплялися тричі. Прямі втрати всієї економіки від останньої (2014-2016 рр.) становили майже 40 % ВВП. Наслідки цієї кризи суттєво обмежили банківське кредитування та економічне зростання. Це свідчення того, якою високою може бути ціна недостатньо ефективного регулювання фінансового сектору – як на рівні окремих фінансових установ, так і на рівні системи в цілому [9].

Для того, щоб зрозуміти сутність категорій “банківське регулювання” та “банківський нагляд”, слід розглянути й проаналізувати думки науковців, а також визначення цих понять у чинній нормативно-правовій базі.

Варто зазначити, що ці терміни у вітчизняній науковій літературі трактуються неоднозначно, адже існує безліч думок з приводу їхніх цілей, форм, засобів впливу, організаційних і функціональних принципів тощо. Більшість українських вчених схиляються до думки, що “банківське регулювання” та “банківський нагляд” є двома самостійними, проте взаємопов'язаними науковими поняттями, оскільки:

1) суть банківського регулювання полягає у тому, що НБУ формує відповідну нормативно-правову базу, яка визначає для банків “правила гри”, а основна мета банківського нагляду – слідкувати за дотриманням цих правил;

2) банківське регулювання покликане забезпечити ефективну роботу всієї банківської системи, а дії органів банківського нагляду спрямовані на поліпшення становища у кожному банку зокрема;

3) під час виконання функції банківського регулювання НБУ використовує принцип загальності, тобто розроблені правила діють для всіх банків однаково, а банківський нагляд передбачає контроль у кожному банку, зокрема за їхнім дотриманням [15, с. 340].

Західний науковий світ не розмежовує цих понять, проте об'єднує їх у термін “банківський нагляд”, про що свідчить назва основного міжнародного органу в сфері банківської співпраці – “Базельського комітету з питань банківського нагляду”. Можна зустріти і термін “банківське регулювання”, під яким розуміють державне втручання в банківський сектор [13, с. 21-22].

Саме через існування суттєвих розбіжностей у поглядах науковців стосовно визначення цих понять доцільно використовувати у дослідженнях законодавчо встановлені їхні формулювання.

Зокрема, у Законі України “Про НБУ” можна знайти таке трактування цих двох термінів: банківське регулювання – одна із функцій НБУ, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства; банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [4].

Проте у згаданому вище законі існує певна непослідовність та неточність щодо цих двох функцій НБУ. Адже, у статті 1 та в статті 55 десятого розділу “Банківське регулювання і банківський нагляд” Закону України “Про НБУ” ці два поняття трактують як окремі функції центрального банку. При цьому, у статті 7 “Інші функції” пункті 8 Закону України “Про НБУ” та в четвертому розділі “Регулювання банківської діяльності. Банківський нагляд” Закону України “Про банки і банківську діяльність” банківське регулювання та банківський нагляд об’єднали в єдину функцію. Саме нечіткість визначення термінів “банківське регулювання” і “банківський нагляд” в чинному українському законодавстві, що, у свою чергу, є причиною неоднозначності у формулюваннях деякими науковцями визначень, свідчить про важливість створення єдиного підходу до визначення цих понять.

Сучасна банківська діяльність міжнародного рівня базується на уніфікованих положеннях законодавства країн Європейського союзу з питань банківської діяльності та регулюється відповідно до “Основних принципів ефективного банківського нагляду”, які зініціював Базельський комітет із питань банківського нагляду у квітні 1997 р. Було розроблено 29 принципів, що встановлюють мінімальні вимоги до країн, органів державної влади та учасників банківської діяльності, а також спрямовані на зміцнення і стабільність світової банківської системи. Згідно із зазначеним вище, доцільно визначити сутність поняття “ефективний банківський нагляд”.

Як зазначає Н. Швець, ефективна система банківського нагляду повинна передбачати таку межу жорсткості, яка б дозволила банківським установам бути комерційно незалежними, але при цьому не загрожувала би нормальному розвитку економічних відносин в державі [14, с. 3]. Розглянувши сутність банківського регулювання та нагляду, охарактеризуємо основні методи їх здійснення.

Стаття 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність” встановлює дві форми державного регулювання діяльності банків – адміністративна та індикативна – і перелік методів (інструментів) їх проведення (рис. 1). При цьому таке регулювання базується на принципах законності, загальності та цілеспрямованості.

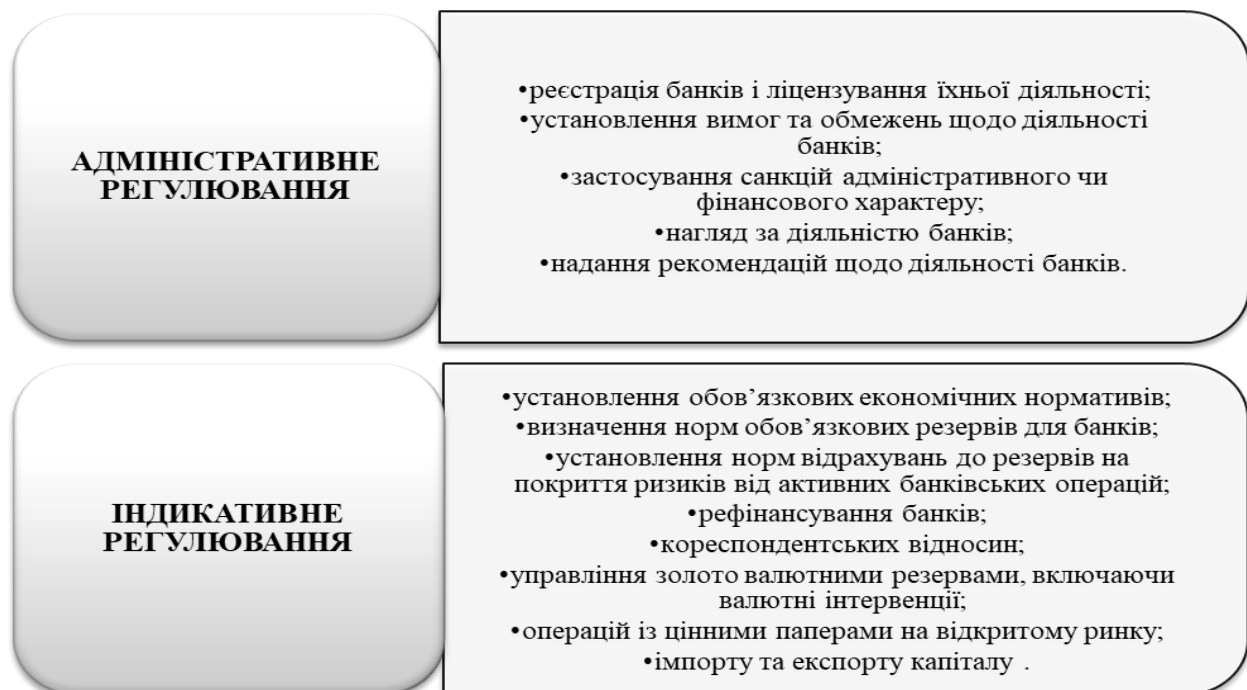

Рис. 1. Форми державного регулювання діяльності банків Національним банком України

Джерело: складено авторами на основі [3].

В основі адміністративного регулювання закладено використання засобів впливу переважно організаційно-владного характеру. Ця форма регулювання забезпечує нормальне функціонування банківської системи відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів НБУ [7, с. 14].

Якщо розглянути детальніше складові цих методів, то можна простежити логіку їхньої побудови. Зокрема, першим інструментом з групи адміністративних методів є реєстрація банків та видача ліцензії на здійснення банківської діяльності. Спочатку формується юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність. Після виконання всіх вимог через встановлений термін ця юридична особа отримує ліцензію і стає фінансовим посередником – банком. Наступним є встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків – НБУ встановлює конкретні вимоги, яких банки повинні дотримуватися, а вже далі на етапі проведення інспектування банківських установ розглядається дотримання таких правил. У разі недотримання вимог до банків застосовують відповідні санкції адміністративного чи фінансового характеру або ж надаються рекомендації для виправлення ситуації [15, с. 341].

На відміну від адміністративного, індикативне регулювання передбачає використання комплексу змінних індикаторів фінансової сфери, що дають змогу НБУ за допомогою інструментів (засобів і методів) грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови для економічного зростання та підтримки високого рівня зайнятості населення [7, с. 16].

З рис. 1 видно, що нагляд за діяльністю банків визначено тільки як один з інструментів адміністративного регулювання. НБУ здійснює постійний нагляд за дотриманням банками, їхніми підрозділами, афілійованими та пов'язаними особами банків на території України та за кордоном, банківськими групами, представництвами та філіями іноземних банків в Україні, а також іншими юридичними та фізичними особами банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ й економічних нормативів. Головна мета такого нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи [4].

НБУ проводить банківський нагляд на індивідуальній і консолідованій основі у вигляді інспекційних перевірок та безвізного нагляду.

Нагляд за діяльністю банківських установ, що базується на основі принципів публічності та прозорості, автономії і результативності, визначають на підставі аналізу:

- видів і структури активних та пасивних операцій;
- підходів до управління капіталом і капіталізацією банку;
- ліквідності банку та ліквідності балансу банку;
- збалансованості витрат, доходів, прибутковості;
- рівня фінансового, стратегічного й адміністративно-господарського управління;
- рівня ризик-менеджменту у банку;
- систем внутрішнього контролю та аудиту [4].

Варто зауважити, що виділення такого інструменту, як “нагляд за діяльністю банків” у структурі методів адміністративного регулювання є необґрунтованим, оскільки банківське регулювання та банківський нагляд є самостійними поняттями, які взаємопов'язані між собою та доповнюють одне одного. Проте банківський нагляд не є складовою банківського регулювання.

Класифікацію існуючих у країнах форм (способів, моделей) організації державного регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ [4] можливо узагальнити за наступними трьома моделями, які широко застосовують у світі (рис. 2).

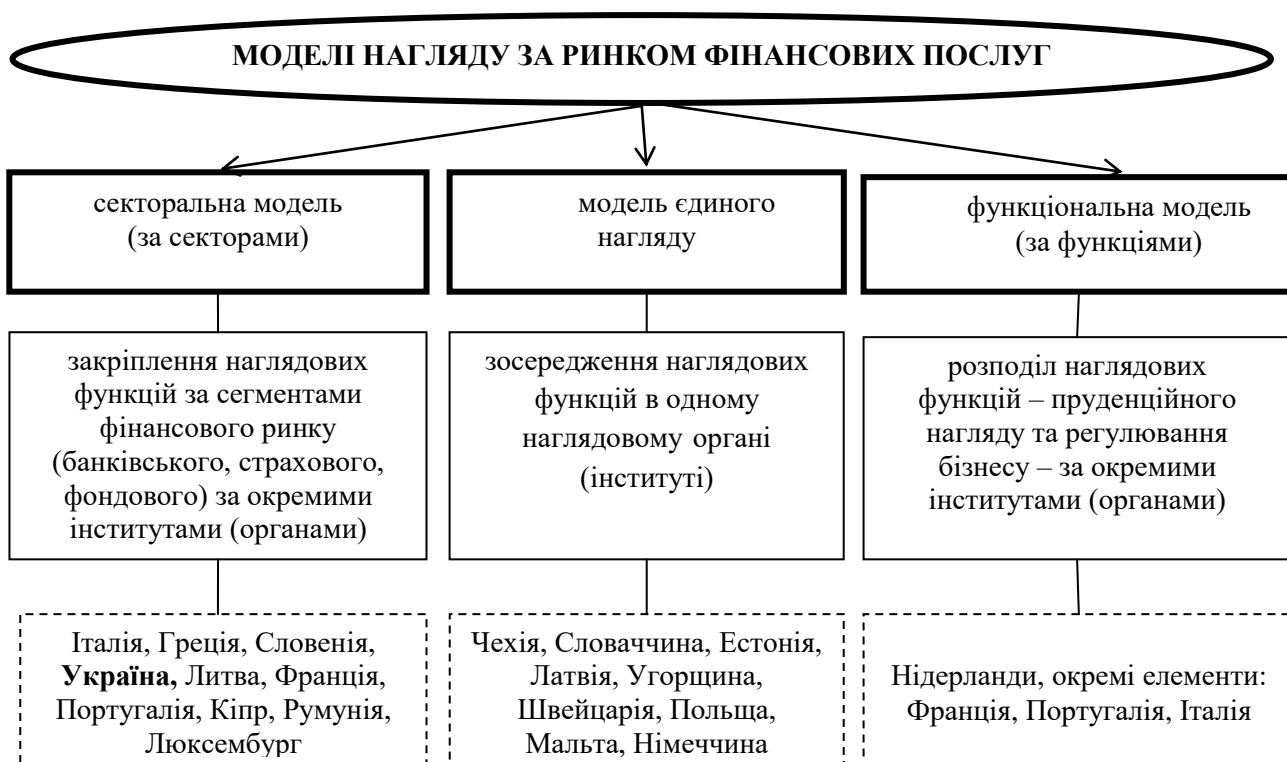

Рис. 2. Підходи до побудови наглядової системи за ринком фінансових послуг

Джерело: складено на основі [11, с. 59-60].

Сьогодні можна відстежити значну кількісну зміну комерційних банків, які діяли на території України у період з 01.01.2014 – 01.01.2019 (табл. 1). За цей період спостерігається зменшення кількості діючих банків на 106 одиниць, десять із яких мали частку іноземного капіталу. Як видно з даних таблиці, наприклад, тільки за 2015 рік втратили свою ліцензію 46 банківських установ; за підсумком 2016 року кількість банків, що мали ліцензію, скоротилася на 21 од., за 2017 рік – ще на 14 од., а у 2018 році темп скоротився і спостерігається 5 ліквідацій, у кінцевому підсумку залишилось діючих 77 банків. Недовіра та невпевненість в майбутньому банків призводить до відтоку капіталу з банківського ринку. Банкам все важче залучати на обслуговування клієнтів та зберігати депозитний портфель на безпечному для функціонування банківських установ рівні.

Таблиця 1

Зміна кількості діючих банків України за період 2013-2018 рр. в порівнянні до попереднього року [9]

Назва показника	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019
Кількість діючих банків	4	-17	-46	-21	-14	-5
з них: з іноземним капіталом	-4	2	-10	-3	0	-1
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	-3	0	-2	0	+1	-5

Як зазначає О. І. Щуревич, інструменти банківського регулювання і нагляду між собою тісно пов'язані та в кінцевому підсумку їхнє комплексне застосування сприятиме досягненню головної мети – стабільності банківського сектору. Досягнення вказаної мети забезпечується, зокрема, шляхом установлення обов'язкових нормативів і лімітів для банків, що базується на основі безвиїзного нагляду для моніторингу їхньої діяльності і банківської системи в цілому. Отже, можна сказати, що банківський нагляд безпосередньо охоплює контроль за дотриманням банками законодавства, економічних нормативів, формування резервів під ризик втрат за активними операціями, а також ефективний менеджмент [15, с. 342].

Проаналізуємо стан виконання економічних нормативів банками в цілому у банківській системі за офіційними даними [6]. У табл. 2 згруповано дані щодо стану виконання нормативів у банківській системі України протягом 2014-2018 рр.

Таблиця 2

Значення економічних нормативів станом на 01.01.2015 - 01.01.2019 [9]

Норматив		Станом на					Зміна 2018/2014	Виконання
		01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019		
НОРМАТИВИ КАПІТАЛУ								
H1	Регулятивний капітал (не менше 500 млн грн)	188 948,9	129 816,9	109 653,6	115 817,6	126 116,7	-62 832,2	Виконується
H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	15,60	12,31	12,69	16,10	16,18	0,58	Виконується
НОРМАТИВИ ЛІКВІДНОСТІ								
H4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	57,13	78,73	60,79	55,55	68,66	11,53	Виконується
H5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	79,91	79,98	102,14	108,08	99,12	19,21	Виконується
H6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52	7,38	Виконується
НОРМАТИВИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ								
H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83	-2,18	Виконується
H8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу (800%))	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23	-73,81	Виконується
H9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %) (Введено Постановою Правління НБУ від 08.06.2015 № 361)	-	31,19	36,72	17,89	10,41	-20,78	Виконується
НОРМАТИВИ ІНВЕСТУВАННЯ								
H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,13	0,002	0,001	0,0001	0,0009	-0,1291	Виконується
H12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	0,01	1,10	0,60	0,22	0,15	0,14	Виконується

За даними табл. 2, за період 2014-2018 рр. регулятивний капітал банків зменшився на 62 832,2 млн грн. Скорочення кількості банків більш, ніж 2 рази з 2014 по 2018 рр. призвело до зменшення регулятивного капіталу банків України за цей період в 1,5 рази.

Протягом всього періоду з 2014 по 2018 рр. норматив достатності регулятивного капіталу був вищим за нормативне значення у 10 %, тобто навіть у найважчих для банківської системи 2015-2016 рр. За останній рік його значення збільшилося на 3,41 пункти.

Оскільки банківська діяльність піддається ризику ліквідності, це може призвести до неспроможності банку розрахуватися у визначений термін за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат. У зв'язку з цим, сьогодні в Україні діють три нормативи ліквідності банків: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6). Вони визначають, яку частину пасивів мають покривати активи відповідної строковості (20 %, 40 % та 60 % відповідно).

Норматив Н4 перевищує нормативне значення у 20 % і коливався в межах 55,55-78,73 %. Норматив поточної ліквідності Н5 є вищим за нормативне значення у 40 %, за аналізований період його значення зростало з 79,91 % до 99,12 %, тобто на 19,21 %, проте досягнуло свого піку у 2017 році у 108,08 %. Показник вище нормативного свідчить про надійний стан платоспроможності, адже оборотних активів достатньо для того, щоб відповісти за поточними зобов'язаннями. Норматив короткострокової ліквідності за період 2014-2018 рр. не опускався нижче 86,14 % та відповідає нормативному значенню, він встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів.

Існуючі нормативи ліквідності враховують лише показники балансу на певну дату, тому є статичними. Такий підхід не враховує очікувані відтоки та надходження і, як правило, недооцінює потребу у ліквідності банків у стресових періодах. Перед банками постала необхідність удосконалити механізм управління ліквідністю та сформувані "подушку безпеки" з високоякісних ліквідних активів на випадок непрогнозованого відпливу коштів. З цією метою НБУ у 2018 році запроваджує LCR (Liquidity coverage ratio) – новий норматив ліквідності, що забезпечить стійкість банків до шоків ліквідності. Крім того, з 2020 року НБУ запровадить норматив NSFR (Net Stable Funding Ratio), буфери капіталу, а також нові вимоги до структури регулятивного капіталу. Також НБУ близький до запровадження нового інструменту капіталу – довгострокового субординованого боргу. Він стане частиною основного капіталу, проте не відіграватиме суттєвої ролі в його формуванні [9].

Потрібно звернути увагу на те, що норматив Н8 згідно даних таблиці 2 знаходиться досить віддалено від меж граничних значень. Також спостерігаємо виконання нормативу Н7 за аналізований період у межах 19,83-22,78 %, що не перевищує норму 25 %, але наближено до цієї граничної норми. Це може свідчити про те, що кредитний ризик є досить помірним, не представляє загрози банківській системі України та перебуває під контролем як НБУ, так і самих банків. При цьому норматив Н9 після його введення з 8 червня 2015 року банками не дотримувався, що свідчить про нарощування кредитного ризику за цією категорією суб'єктів кредитування. Зазначена динаміка спостерігається практично до моменту введення в дію Положення НБУ "Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями" від 30.06.2016 р. № 351. Так, станом на 01.01.2018 р. його значення становить 17,89 %, а уже станом на 01.01.2019 – 10,41 %.

Порівняння фактичного стану виконання нормативів інвестування (Н11 та Н12) комерційними банками країни з граничними, встановленими НБУ, дозволяє зробити висновок про дуже низьку інвестиційну активність у всій банківській системі України. Таку тенденцію можна пояснити тим, що банки не зацікавлені в здійсненні прямих інвестицій у вітчизняні компанії, а зосередилися в більшій мірі на портфельних інвестиціях, придбання яких здійснюється з метою подальшого продажу й отримання торговельного прибутку від різниці між ціною продажу і купівлі. Крім того, можна виділити кілька причин об'єктивного та суб'єктивного характеру, які стосуються як загального рівня розвитку національної економіки в різних її сферах, так і незацікавленістю банків

у фінансуванні інвестиційних проектів через значні ризики та невідповідність термінів ресурсної бази термінам реалізації інвестицій.

Наведені в таблиці 2 показники дають змогу зробити висновки про дотримання комерційними банками в цілому встановлених економічних нормативів. Проте, незважаючи на відносно задовільне значення встановлених економічних нормативів у цілому у банківській системі України, мають місце випадки невиконання та недотримання нормативів окремими комерційними банками. А це може бути прямим свідченням втрати ліквідності та платоспроможності, а отже, і погіршення фінансової стійкості цими установами та виконання ними своїх зобов'язань перед вкладниками. Систематичне порушення економічних нормативів збільшує кількість банків, віднесених НБУ до категорії проблемних, а отже, є потенційною загрозою для безпеки та стабільності всієї банківської системи. Усе зазначене підтверджує тезу про необхідність застосування якісно нових підходів до банківського нагляду з боку центрального банку країни. Вважаємо, що ключовим індикатором якості нагляду повинна бути не кількість відкликаних ліцензій у банків, а рівень довіри до банківського сектору, результативність та стійкість банківської системи [2, с. 725].

НБУ виконав усі заплановані на 2018 рік заходи у сфері європейської інтеграції, передбачені положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка була підписана у 2014 році, але повністю набрала чинності 1 вересня 2017 року (до того часу сторони її тимчасово застосовували). Як відомо, така угода передбачає перехід взаємовідносин сторін від партнерства і співпраці до політичної асоціації та економічної інтеграції [9].

Для забезпечення ефективного та прозорого банківського регулювання та нагляду, що передбачено Угодою про асоціацію, НБУ:

- запровадив обов'язковий коефіцієнт покриття ліквідністю LCR;
- розробив концепцію запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування NSFR, який запрацює у 2020 році;
- врегулював організацію системи управління ризиками в банках і банківських групах;
- запустив роботу Кредитного реєстру;
- затвердив нове положення про ліцензування банків;
- удосконалив підходи до оцінки банків;
- підготував спільно з міжнародними експертами Білу книгу щодо урегулювання питання неплатоспроможності банків;
- запровадив нові наглядні інструменти, що базуються на оцінці ризиків та якості управління цими ризиками в банку (SREP), які ґрунтуються на рекомендаціях Європейської банківської організації тощо [9].

Якщо говорити про Базельські принципи банківського нагляду, то технічну допомогу Україні в їх імplementації здійснював Світовий банк [12]. У межах Проекту щодо приведення стандартів банківського нагляду у відповідність до Базельських принципів проведено самооцінку відповідності системи банківського нагляду, що здійснюється НБУ, основним 29 принципам, процедурам та практиці банківського нагляду. Крім цього документу, який регулює сферу банківської діяльності, виділяють ще “Базель I” 1998 року, “Базель II” 2004 року та “Базель III” 2010–2011 років. Технічний час виконання “Базеля III” до 2019 року, а вже зараз знаходиться в опрацюванні “Базель IV”, який буде довершувати програму попереднього пакету вимог.

Варто зазначити, що побудова сучасного, відкритого, незалежного ефективного центрального банку є однією з основних середньострокових цілей, викладених у Стратегії НБУ, що була презентована на початку 2019 року [12].

За останні роки в Україні зроблено важливий крок щодо вдосконалення системи банківського регулювання і нагляду та наближення її до міжнародних стандартів і практики, проте у цій діяльності є ще багато невирішених питань і недоліків, головні з яких: недосконалість контролю за наявністю у банках адекватних систем управління ризиками; низький рівень практичної реалізації пруденційних вимог, зокрема, у частині проведення операцій з інсайдерами та дотримання нормативів великих кредитних ризиків; відсутність належного контролю за наявністю у банків

положень, практики та процедур щодо протидії відмиванню доходів, набутих злочинним шляхом та ін.

Доцільним для України є створення концепції банківського нагляду, в якій всі складові будуть тісно взаємодіяти та співпрацювати між собою. Комплексна система банківського нагляду має складатися із системи діагностики та моніторингу аудиторськими компаніями, системи банківського нагляду у розрізі окремого банку, системи управління змінами в банку та системи якості аналізу фінансового стану банків. Усі зазначені системи повинні тісно взаємодіяти між собою з метою покращення ефективності в роботі банків та банківського нагляду в цілому.

Застосування наглядовими органами до банків певних коригувальних дій, а також заходи примусового впливу для регулювання їхньої діяльності мають як позитивний, так і негативний ефект. Позитивний ефект проявляється в тому, що ці заходи можуть розглядатися водночас як елемент банківського нагляду і як елемент банківського регулювання, маючи на меті забезпечення стабільної діяльності банків та мінімізацію ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Негативний ефект пов'язаний із тим, що банки, прагнучи уникнути відповідальності за виявлені порушення, часто приховують своє реальне становище, що ускладнює процес нагляду за ними. Закритість і недостовірність інформації, оприлюдненої комерційними банками, унеможливує ефективне виконання наглядових функцій НБУ та не дає змоги достовірно оцінити роботу банку, тому надзвичайно важливо, щоб у разі встановлення фактів порушень до банку запроваджувалася система санкцій, адже будь-яке накладення стягнень наглядовим органом буде давати можливість його вкладникам робити свідомий вибір.

Таким чином для забезпечення стабільного розвитку економіки країни правова база, яка регламентує банківське регулювання та нагляд в Україні, в загальних рисах приведена до європейських норм і постійно вдосконалюється з урахуванням вимог Базельського комітету та за сприяння міжнародних фінансових організацій. Відсутність або недостатня результативність банківського регулювання та нагляду створює потенційні умови для фінансових правопорушень та зловживань у фінансовій сфері, посилює вплив банківських ризиків, призводить до втрати довіри до банківської системи з боку вкладників та позичальників.

Необхідність державного регулювання та нагляду пов'язана із формуванням певних критеріїв та обмежень у поведінці комерційних банків, які дають змогу створити конкурентне середовище у банківському секторі та сприяють підтримці надійної та ефективно банківської системи. Саме із цією метою проведено аналіз виконання комерційними банками економічних нормативів у загальному у банківській системі, згідно із результатами якого можна стверджувати про їхнє в повному обсязі виконання.

Своєчасно реагуючи на порушення та виявлені негативні тенденції у діяльності комерційних банків, центральний банк може впливати на діяльність як окремих банківських установ для нормалізації їхньої роботи, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності, так і контролювати фінансовий ринок у цілому, впливаючи на прискорення чи уповільнення економічного зростання.

Список використаної літератури

1. Данік Н. В. Оптимізація банківського нагляду в Україні відповідно до Європейських стандартів / Н. В. Данік // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – №17. – С. 927–930.
2. Гладинець Н. Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ / Н. Ю. Гладинець // Економічний простір. – 2015. – № 94. – С. 152–161.
3. Закон України “Про банки і банківську діяльність” № 2121-III від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
4. Закон України “Про Національний банк України” № 679-XIV від 20.01.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
5. Заруцька О. П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід: монографія / О. П. Заруцька. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2013. – 379 с.

6. Значення економічних нормативів по системі банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901.
7. Коваленко В. В. Банківський нагляд: навч. посіб. / В. В. Коваленко. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 262 с.
8. Основні принципи ефективного банківського нагляду [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>.
9. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
10. Панасейко І. М. Банківський нагляд як інструмент забезпечення стабільності банківської системи України [Текст] / І. М. Панасейко, М. О. Губа // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 23. – С. 518-522.
11. Реформування державного регулювання та нагляду за фінансовими установами в Україні / Г. Т. Карчева, С. Г. Хоружий // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 4(2). – С. 58-61.
12. Стратегія Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192>.
13. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : Вид-во ОППЮ; Снятин : Вид-во “Прут-Принт”, 2008. – 260 с.
14. Швець Н. Р. Теоретико-методологічні засади сучасного банківського нагляду [Електронний ресурс] / Н. Р. Швець. – Режим доступу: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/537/709>
15. Щуревич О. І. Теоретико-методологічні основи банківського регулювання та нагляду в Україні / О. І. Щуревич // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2015. – Вип. 25.3. – С. 338–344.
16. Щуревич О. І. Ефективний банківський нагляд як передумова відновлення стійкого розвитку банківської системи України / О. І. Щуревич, Є. М. Андрущак // Науковий журнал ХНЕУ ім. С.Кузнеця “Бізнес Інформ”. – 2016. – Вип. № 9. – С. 178–183.

References

1. Danik, N. V. (2017) Optyimizacija bankivs'kogo nagljadu v Ukraini vidpovidno do Jevropejs'kyh standartiv [Optimization of banking supervision in Ukraine in accordance with European standards]. *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky — Global and national problems of the economy*, 17, 927–930 [in Ukrainian].
2. Gladynec', N. Ju. (2015) Finansova stijkist' bankivs'koi' systemy Ukrainy ta osoblyvosti i'i' zabezpechennja v umovah kryzovyh javyssh [Financial stability of the banking system of Ukraine and peculiarities of its provision in the conditions of crisis phenomena]. *Ekonomichnyj prostir — Economic space*, 94, 152–161 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro banky i bankivs'ku dijalnist” [The Law of Ukraine “On Banks and Banking”]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua/lshs/shosh/2121-14). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/lshs/shosh/2121-14> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy “Pro Nacional'nyj bank Ukrainy” [The Law of Ukraine “On the National Bank of Ukraine”]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua/lshs/shosh/679-14). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/lshs/shosh/679-14> [in Ukrainian].
5. Zaruc'ka O. P. (2013) *Bankivs'kyj nagljad z vykorystannjam strukturno-funkcional'nogo analizu: teorija, svitovyj i vitchyznjanij dosvid [Banking supervision using structural-functional analysis: theory, world and national experience]*. Sumy: DVNZ “UABS NBU” [in Ukrainian].
6. Znachennja ekonomichnyh normatyviv po systemi bankiv Ukrainy [The economic standards value in the banking system of Ukraine]. [bank.gov.ua](http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901). Retrieved from http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901 [in Ukrainian].
7. Kovalenko, V. V. (2007) *Bankivs'kyj nagljad: navchal'nyj posibnyk [Banking Supervision: a training textbook]*. Sumy: UABS NBU [in Ukrainian].
8. Osnovni pryncypy efektyvnogo bankivs'kogo nagljadu [Main principles of effective banking supervision]. [bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251). Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251> [in Ukrainian].
9. Oficijnyj sajt Nacional'nogo banku Ukrainy. [Official site of the National Bank of Ukraine]. [bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Panasejko, I. M. (2018) Bankivs'kyj nagljad jak instrument zabezpechennja stabil'nosti bankivs'koi' systemy Ukrainy [Banking supervision as an instrument for the Ukrainian banking system stability]. *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky— Global and national problems of the economy*, 23, 518-522 [in Ukrainian].
11. Karcheva, G. T., & Horuzhyj, S. G. (2017) Reformuvannja derzhavnogo reguljuvannja ta nagljadu za finansovymy ustanovamy v Ukraini [Reforming state regulation and supervision of financial institutions in Ukraine]. *Naukovyj visnyk Polissja — Scientific journal of Polesie*, 4(2), 58-61 [in Ukrainian].

12. Strategija Nacional'nogo banku Ukrai'ny. [Strategy of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64754192> [in Ukrainian].
13. Hab'juk, O. (2008) *Bankivs'ke reguljuvannja ta nagljad cherez pryzmu rekomendacij Bazel's'kogo komitetu* [Banking regulation and supervision through the prism of the recommendations of the Basel Committee]. Ivano-Frankivs'k : OIPPO; Snjatyn : "Prut-Prynt" [in Ukrainian].
14. Shvec', N. R. Teoretyko-metodologichni zasady suchasnogo bankivs'kogo nagljadu [Theoretical and methodological principles of modern banking supervision] (n.d.). *naukajournal.org*. Retrieved from <http://naukajournal.org/indeh.php/naukajournal/article/viesh/537/709> [in Ukrainian].
15. Shhurevych, O. I. (2015) Teoretyko-metodologichni osnovy bankivs'kogo reguljuvannja ta nagljadu v Ukrai'ni [Theoretical and methodological basis of banking regulation and supervision in Ukraine]. *Naukovyj visnyk Nacional'nogo lisotekhnichnogo universytetu Ukrai'ny. – Scientific journal of the National Forestry University of Ukraine*, 25.3, 338–344 [in Ukrainian].
16. Shhurevych, O.I., & Andrushhak, Ye. M. (2016) Efektyvnyj bankivs'kyj nagljad jak peredumova vidnovlennja stijkogo rozvytku bankivs'koi' systemy Ukrai'ny [Effective banking supervision as a prerequisite for the sustainable restoration of the banking system of Ukraine]. *Naukovyj zhurnal HNEU im. S.Kuznecja "Biznes Inform" – Scientific journal "Business Inform" of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*, 9, 178–183 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 23.01.2019

Прийнята до друку 13.03.2019

THE DEVELOPMENT OF BANKING REGULATION AND SUPERVISION SYSTEM IN UKRAINE

Y. Andrushchak, T. Shchudla

*Ivan Franko National University of Lviv
79008, Lviv, Svoboda Avenue, 18*

e-mail: andrushchakyevheniya@gmail.com, taniashchudla2601@gmail.com

Introduction of efficient system of banking regulation and supervision is key direction of Ukrainian state policy for creating stable banking sector. The article is dedicated to researching the current state of the development of banking regulation and supervision system in Ukraine. The author justifies the theoretical and methodological framework of the system of the banking regulation and supervision functioning. The national trends in the functioning of the banking supervision system are investigated in the article. In addition, the research project contains a detailed description of the methods and instruments of banking regulation and supervision, both administrative and indicative.

In the paper, the researcher generalizes the legal basis of system of banking regulation and supervision functioning in Ukraine, recommendations made by Basel Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices. It is proved that its legal basis in general is in line with European standards and is being improved taking into account the requirements of the Basel Committee, with the assistance of international organizations. The problems of banking supervision in Ukraine lie in the context of insufficient development of normative documents and the practical implementation of their provisions.

The author evaluates the effectiveness of Ukrainian banking regulation and supervision system. The level of banks capital ratio, liquidity ratio, credit risks, and investment are observed. Strategic principles of banking regulation and supervision National Bank of Ukraine with current realities have been grounded.

Key words: regulation of banking activity, banking regulation and supervision system, effective banking supervision, National Bank of Ukraine, stability of banking sector, economic standards of the National Bank of Ukraine, the Basel Committee of Banking Supervision, Basel principles.